

XVI. Yüzyılda Osmanlı Ordusunda Çingenerler*

Emine DİNGEÇ **

ÖZET

Dünyanın her köşesine dağılmış olan Çingenerler, Osmanlı Devleti'nde çoğunluğu Rumeli'de olmak üzere bulunuyordu. Osmanlı devleti sınırları açısından genişlemeyi hedeflediği Rumeli'de geri hizmet kurumlarını oluştururken, özellikle demircilik ve maden işlemekten iyi anlayan Çingenerlerden yararlanmayı planlayarak onları askeri nitelik taşıyan geri hizmet kurumlarına aldı.

Askeri teşkilata alınan Çingenerler, Osmanlı Devleti'nde Yaya - Müsellem, Yörük, Martalos ve Voynuk gibi geri hizmet kurumlarına benzer bir şekilde yapılandı. Müsellem ve yamaklardan oluşan ünitelerin oluşturduğu ocaklar Rumeli'nin on yedi nahiyesine dağılmış olarak bulunuyordu. Müsellemler görev sorumluluğu ile donatılmışken, yamaklar mali yükümlülük üstlenmişlerdi. Müslüman Çingenerlerden oluşan teşkilat, yapmış olduğu hizmetler karşılığında ispençe, avarız-ı divaniye ve tekâlif-i örfiye vergilerinden muaf tutulmuşlardı.

Teşkilat, XVII. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu sosyal ve ekonomik bozulmadan etkilenerek diğer geri hizmet kurumları gibi dağılmaya başladı.

Anahtar Kelimeler: Çingene, Osmanlı İmparatorluğu, Geri Hizmet Kurumu.

Gypsies in the Ottoman Army

ABSTRACT

As gypsies spread all over the world, they were found mostly in the European part (Rumeli) of the Ottoman Empire. Since the Ottoman state wanted to expand its borders in the Balkan lands, military logistic organizations were created and the gypsies were included in this organization because of their fame particularly for their expertise in processing of iron ore.

Gypsies were organized same as the other logistic bodies such as *Yürüks*, *Yaya-müsellems*, *Martolos* and *Voynuks* within the Ottoman military organization. The divisions, composed of both *müsellem* and *yamak* brigands, were quartered in seventeen different small towns of Rumeli. While *Müsellems* were responsible for their duty, *Yamak*s carried out the fiscal responsibilities. Since the organization was consisted of Muslim gypsies, they were exempted from some state taxes such as *ispençe*, *avarız-ı divaniye* and *tekâlif-i örfiye*.

From the 17th century onwards, as the empire was decaying in terms of social and economic reasons, gypsy organization also started to decline as was the case for other logistic

* Bu makale 17-22 Haziran 2008 tarihleri arasında, Ankara'da düzenlenen XI. Uluslararası Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Kongresi'nde bildiri olarak sunulmuş olup burada yeniden gözden geçirilerek genişletilmiştir.

** Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü / KÜTAHYA emine9@gmail.com

divisions. Consequently, the *tumar*, which had been allocated for the *Müsellems* before, was now divided into *zeamets* and *tumars* for the wages of troops or converted to *mukataas*.

Key Words: Gypsy, Ottoman Empire, Ottoman Military Organization.

Giriş

Çingener roman ve şiirlere konu edilmelerine ve sosyolojik açıdan incelenmelerine rağmen tarihî açıdan pek fazla araştırılmamıştır. Osmanlı Devleti’nde Çingener başka devletlerde görmediğimiz bir statüye tabi tutulmuşlardır. Osmanlı Devleti, Çingener adına bir sancak düzenlemiş ve bu sancak içinde bazı Çingenerleri askeri hizmete almıştır. Çingenerler ile ilgili bu durum kitapların sadece satır aralarında yer almaktadır. Enver Şerifgil, 1981 yılında Rumeli Eyaleti’nde bulunan Çingenerler hakkındaki makalesi konuya dikkat çekmiştir. Şerifgil makalesinde, Rumeli’nde bulunan Çingenerlerin genel haritasını çizerken, Çingene askeri teşkilatı hakkında da rakamsal bilgiler vermiştir². İncelediği dönemi Kanuni dönemi olarak belirten Şerifgil, yararlandığı kaynağı net olarak belirtmemiştir. Araştırmamız sonucunda bu defterin 370 nolu Tapu Tahrir Defteri olduğunu ve 1530 yılında yazıldığını tespit ettik. Bu defter, Rumeli Eyaleti’nde bulunan Çingenerleri sayısal olarak tespit etmekte ve Çingene askeri teşkilatı (geri hizmet) hakkında özet bilgi içermektedir³. Bizim çalışmamızda ise Çingene askeri teşkilatına ait mufassal tahrir defterleri karşılaştırmalı incelenecektir⁴. Böylece, Çingene geri hizmet teşkilatının organizasyonu hakkında bilgi edinmek hedeflenmektedir. Geri hizmete alınan Çingenerlerin, çalışma alanlarının tespitine çalışırken, kuruluş ve kaldırılışına ait bilgiler değerlendirilecektir.

Osmanlı Devleti kuruluşundan itibaren giderek büyümesiyle daimi ordunun ihtiyaçlarını karşılayacak hizmet kıtalarına ihtiyaç duydu⁵. Osmanlı askeri teşkilatında sefer zamanlarında düşman ile birebir savaşmanın dışında askerlerin savaş yerine ulaşımı, savaş araç ve gereçlerinin yapımı için maden çıkarılması, bunların işlenmesi, nakliyesi, ordunun savaş yerine ulaşımında çıkan sorunların üstesinden gelmesi gibi birçok sorunun çözülmesi gerekiyordu. Bu sorunların çözülmesi bir yandan ordunun manevra hızını artıracak diğer yandan da ordunun askeri düzeni ve disiplinini sağlamaya hizmet edecekti. Ayrıca asker de psikolojik olarak güçlü olacaktı. Asker için angarya olacak bu hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla devlet “Geri Hizmet Kurumu” olarak adlandırılan bir yapılanmaya gitti. Geri hizmet kurumu, ordunun top ve cephanelerini taşımak, ordunun geçeceği yolları temizlemek, zahire nakletmek, kale tamiri, tersane hizmeti, köprü inşaatı, maden hizmeti gibi vazifelerle donatılmış hizmet sahiplerinden oluşturulan bir teşkilat idi⁶.

² Şerifgil, Enver M. “XVI. Yüzyılda Rumeli Eyaleti’ndeki Çingenerler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 15, 1981, s. 128.

³ BOA, TTD 370, s. 373-378.

⁴ BOA, TTD 170, 191, 206, 299, 206.

⁵ Ercan, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK, Ankara, 1986, s. 13; Keser, Bilge, “Geri Hizmet Kıtaları”, *Osmanlı Ansiklopedisi (Teşkilat)* Cilt 6, 1999, s. 598.

⁶ Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt III/II, TTK, Ankara, 1988, s. 285; Veinstein, Gilles “Büyükülüğü İçinde İmparatorluk”, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, (Çev: Server Tanilli), C.I, İstanbul, 1995, s. 247.

Geri Hizmet Kurumları çeşitli olup bu kurumlara dâhil edilenler toplumsal yapı içerisinde *askerî* sayılırlardı. Geri Hizmet'e tabii Çingenerler, *Liva-i Müselleman-i Çingâne* adı ile askeri bir yapılanma içinde kaydedildiler. Yukarıda bahsettiğimiz 370 nolu tapu tahrir defteri dışında Kanuni döneminde Geri Hizmet Kurumu'na dâhil Çingenerlere ait 4 önemli tahrir defteri bulunur ki bunlar askeri sayılan Çingenerler hakkında geniş bilgiler içerir⁷.

1. Rumeli'de Çingene Sancağı

Osmanlı Devleti'nde Çingene Sancağı Rumeli Beylerbeyliği'nde kuruldu. Anadolu'da böyle bir yapılanma yoktu. Bunun nedeni Çingenerlerin nüfus olarak Rumeli'de daha yoğun olmalarıydı. Rumeli Beylerbeyliği'nde Çingene Sancağı, bir bölgenin fethinden sonra oluşturulmuş sancak değildi. Çingene Sancağı, Rumeli Eyalet Teşkilatı kurulurken bu teşkilatın bir parçası olarak ortaya çıktı. Bu sancak, sosyal ve coğrafi yapıda zorlayıcı bir değişikliğe gidilmeden idari bir değişiklik yapılarak kuruldu. Çingene Sancağı, Rumeli'nin sadece bir bölgesini veya bir bölümünü kapsamamakta İstanbul dâhil olmak üzere Rumeli'deki tüm Çingenerleri içermektedir.

Çingene Sancağı'nın kesin kuruluş tarihi hakkında bir veri bulunmamaktadır. Çingene Sancağı'nın varlığını gösteren ilk kayıt II. Bayezid (1481-1512) dönemine aittir. Bu kayıt, Çingenerlerden toplanacak cizye hakkında bir kanunnamedir ve Çingene Sancağı'ndan dolayı olarak bahsetmektedir. Kanunname'de (903 / 1497), 'Çingene Sancağı' ifadesi, kaçan Çingenerlerin bulunması ve harac toplayan görevliye yardım edilmesi konusunda *Çingene Sancak Beyi'nin* görevlendirilmesi ile gündeme gelmektedir⁸. Bizim ulaşabildiğimiz kayıtlara göre ilk kez 'Çingene Sancağı' ifadesi burada kullanılmıştır.

370 numaralı tahrir defterinde Çingene Sancağı'na ait bir kanunname çıkarılarak bu sancaktaki Çingenerler'in yerleri tespit edilmiştir. Buna göre Çingenerlerin Rumeli'de dağıldıkları yerler şöyledir:

Der kaza-i Daru'l Fethi Kostantuniyye, der kaza-i Silivri, der kaza-i Pınarhisarı, der kaza-i Kırkkilise, der kaza-i Çirmen, der kaza-i Akçakızanlık, der kaza-i Hasköy, der kaza-i Yenice-i Zağra, der kaza-i Edirne, der kaza-i Filibe, der kaza-i Tatarpaşarı, der kaza-i Eskihisar-ı Zağra, der kaza-i Dimetoka, der kaza-i Keşan, der kaza-i Gümülcine, der kaza-i Yenice-i Karasu, der kaza-i Drama, der kaza-i Siroz, der kaza-i Üsküp, der kaza-i Kalkandelen, der kaza-i Köprüllü, der kaza-i Yenice-i Vardar, der kaza-i Selanik, der kaza-i Kara-ferye, der kaza-i Serfice, der kaza-i Kırçova, der kaza-i Pirlepe, der kaza-i Manastır, der kaza-i Kestorya, der kaza-i Horpeşte, der kaza-i Bihlişte, der kaza-i Görice, der kaza-i Florina, der kaza-i Sofya, der kaza-i Şebirköy, der kaza-i Berkofça, der kaza-i Yanbolu, der kaza-i Prevadi, der kaza-i Ilca-i Köstendil, der kaza-i Ustrumca, der kaza-i İştîp, der kaza-i Kratova, der kaza-i İvrinya, der kaza-i Menlik, der kaza-i Ağrıboz, der kaza-i İzdin, der kaza-i Livadiye, der kaza-i İstefa, der kaza-i Atina, der kaza-i Tirhala, der kaza-i Alasonya, der kaza-i Yenişehir, der kaza-i Fenar, der kaza-i Çatalcı, der kaza-i İnebahtı, der kaza-i Vulçitrın, der kaza-i Novaberı, der kaza-i

⁷ BOA, TTD 170, 191, 206, 299, 206.

⁸ Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tablilleri, II. Bayezid Devri Kanunnameleri. 2. Kitap*, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s. 384.

*İskenderiye, der kaşa-i İpek, der kaşa-i Alacahisar, der kaşa-i Zaptana, der kaşa-i Avlonya, der kaşa-i Delvine, der kaşa-i Belgrad*⁹.

Var olan etnik değerler üzerine kurulan Çingene Sancağı'nın merkezi Kırkkilise (Kırklareli)'dir¹⁰ Çingene Sancağı'nı Çingene Sancak beyi yönetir fakat Çingene Sancak Beyi, Çingene değildir. Çingene Sancak Beyi, geri hizmete dâhil olan ve olmayan Çingenelerin vergilerinin toplanmasından sorumludur.

Rumeli Eyaletinde 1520-1535 yılları arasında Barkan'ın vermiş olduğu bilgiye göre 1. 031.799 hane vardır. Bu hanelerin 194. 958'i Müslüman, 832.707'si Hıristiyan ve 4.134'ü Yahudi'dir. 14.997 hane olan Rumeli'de Çingenelerin 4.203 hanesi Müslüman, 10.294 hanesi de Gayri Müslim'dir¹¹. Buna göre Çingenelerin üçte biri Müslüman'dır. Rumeli Çingenelerinin Rumeli'de yaşayanlara göre oranı %1'dir.

2. Çingene Müsellem Sancağı

Çingene Müsellem Sancağı, askeri olarak nitelendirilen Çingeneleri kapsamaktadır. Çingene Sancağı gibi Çingene Müsellem Sancağı'nın da kesin olarak kuruluş tarihi belli değildir. Fatih döneminde Çingenelere bazı ayrıcalıkların tanındığı bilinmektedir. Fatih dönemine ait "Rumeli Etraki'nün Koyun Âdeti Hükmi ve Çingene Kanunu" isimli kanunname, "koyun âdeti" yani "resmi ağnam" ile ilgili maddelerin yanı sıra hizmete alınan Çingenelerin haraçlarını ödemeyeceğine dair maddeler de bulunmaktadır¹². Bu durumda, Fatih döneminde de Çingeneler devlet hizmetine alınmışlardır.

Devlet kontrolü altında çalışmaya başlayan Çingeneler, Yaya¹³, Müsellem¹⁴, Yörük¹⁵ ve diğer geri hizmet kurumlarına benzer bir şekilde yapılanmış ve Osmanlı

⁹ BOA, TTD 370, s. 373-378.

¹⁰Gökbilgin, Tayyib "Çingener", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, 1988, s. 423; Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin Gypsies in the Ottoman Empire A Contribution to the History of the Balkans, İngilizceye çev: Olga Apostolova, Arrowsmith Ltd, Bristol, 2001, s. 35; Özcan, Abdülkadir, "Çeribaşı", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, 1993, s. 270.

¹¹ Barkan, Ömer Lütfi, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonomisinin Hukukî ve Mali Esasları, Kanunlar*, Cilt I, İ.Ü. Edebiyat Fak. Türkiyat Enstitüsü Yay., İstanbul, 1943, s. 237. Not: Oranlama hane üzerinden yapılmıştır. Hane için bkz. Göyünç, Nejat, "Hane Deyimi Hakkında", *İÜEF Tarih Dergisi*, XXXII, İstanbul, 1979, ss.331-348.

¹² Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tablilleri, Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri. 1. Kitap*, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay., İstanbul, 1990, ss.397-398.

¹³ Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sıralarında Türklerden oluşturulan bir sınıf olan ulufeli piyade askerlerine verilen addır. Yeniçeri Ocağı kurulduktan sonra Yaya sınıfı kaldırılmadı, kanun üzere savaşta verilen yevmiyeye karşılık olmak üzere toprak verildi. Savaştan dönüşlerinde ziraat ile meşgul oldular. O yerde bulunan zahirenin, bağın, değirmenin öşrü Yaya'ya verildi. Ayrıca Yaya, koyun resmi de vermezdi. Bunlarda ocak teşkilatı mevcuttu. Her ocak altı yedi kişiden oluşuyordu ve bunlar birbirlerine yamak kaydolmuşlardı. Daha geniş bilgi için bkz. Doğru, Halime, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellem-Taycı Teşkilatı*, Eren Yay., İstanbul, 1990, s.11.

¹⁴ Orhan Gazi zamanında vergiden muaf tutularak askerlik hizmetine alınanlardır. Sipahiler gibi savaş çıktığı zaman sefere gider ve otuz neferi bir ocak kabul edilirdi. Bunlar da Yaya'lar gibi bir çiftlik miktarı yer almışlardır. Daha geniş bilgi için bkz. Doğru, a.g.e., s.11 vd.

İmparatorluğu'nun başarılarının görünmez mimarları arasına katılmışlardır. Çingeneler gibi askeri sayılan özel görevlerle donatılan hizmet grupları bulunmaktaydı. Örneğin önemli geçit yerlerinin ve buradan geçen yolların güvenliğini sağlamak “derbentçi” denilen yine geri hizmete tabi askeri bir sınıfın görevidir.¹⁶ Atların bakımı ile uğraşan Hristiyan Bulgar'dan oluşan Voynuk birlikleri¹⁷, polis vazifesi gören Martoloslar¹⁸ da aynı ilkeye dayanılarak kurulmuştu. Bu birliklere bağlı olanlar “ocak” ya da voynuklar söz konusu olduğunda “gönder” diye adlandırılan birimler halinde yapılandırılmışlardır. Bu önemli zümreler askerlik hizmetiyle görevlendirilerek râiyyet rüsumundan muaf tutuldular¹⁹.

Çingenelerin geri hizmette görevlendirilmesindeki temel düşünce; onların maden işlemedeki ve el sanatlarındaki yeteneklerinin devlet için daha verimli duruma getirmekti. Görev ve sorumluluk alan Çingenelerin sorun olmaları da engellenebilirdi. Böylece, Çingenelerin *başboş ve işsizlikleri* ile ortaya çıkan toplum içinde *yabancı* ya da *öteki* konumunda kalmalarının önüne geçilebilirdi. Göreve alınan Çingeneler, toprak ve sorumluluk olarak devletin askeri sınıfına dâhil olacaktı. Çingenelere toprak vererek geri hizmet kurumuna alma yolu ile aynı zamanda göçebe Çingenelerin yerleşik hayata geçirilmesi de hedeflenmiş olsa gerekir. Osmanlı Devleti, idari açısından kontrol altına almakta zorlandığı Çingeneleri toprağa kaydederek yerleşik olmaya özendirmiş ve devlet adına görevlendirme yaparak, devletin bir parçası haline getirmeye çalışmıştır.

Çingene Sancağı belirttiğimiz gibi coğrafi bir alanı belirtmemekle beraber Çingene Müsellemleri belirli yerlerden görevlendirilmişlerdir. Bu yerler, İstanbul'a daha yakın olan Balkanların güney ve güneydoğu kısmını kapsamakta, Eskihisar-ı Zağra, Hayrabolu, Malkara, Kırkkilise, Döğenci-ili, İncügez, Gümülcine, Yanbolu, Pınarhisar, Pravadi, Dimetoka, Ferecik, İpsala, Keşan ve Çorlu'yu içine almaktaydı²⁰. Çingene Müsellemleri Sancağı, Rumeli eyaletinin daha çok sağ kol kazaları üzerinde bulunan

¹⁵ Rumeli'nin ilk işgali sırasında o tarafa geçirilen Türk aşiretlerine Anadolu'daki Yaya ve Müsellemler gibi çiftlikler verilerek iskân edilmiş ve bunlarda ocaklara ayrılmıştır. Otuz neferi bir ocak sayılan Yörüklerin beşi nöbetle sefere giderdi. Daha geniş bilgi için bkz; Şerifgil, Enver M., “Rumeli'de Eşkinci Yörükler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 12, ss. 64-80. Altunhan, Sema “XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Rumeli Yörükleri ve Naldöken Yörük Grubu”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, yayımlanmamış doktora tezi, Eskişehir, 1999, s.20 vd.

¹⁶ Arıkan, Zeki, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988, s. 90 ; Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı imparatorluğunda Derbent Teşkilatı*, Eren Yay., İstanbul, 1990, s. 9-10.

¹⁷ İnalçık, Halil , “Stefan Duşan'dan Osmanlı İmparatorluğu'na”, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, TTK, Ankara, 1954, s.156 ; Ercan, Yavuz, “Osmanlı Askeri Kuruluşları'ndan Voynuk Örgütü”, *Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II*, Genel Kurmay Bsm, Ankara, 1983, ss. 109-125 ; Ercan, a.g.e, s.13 ; Şerifgil, Enver, “Rumeli'de İstabl-ı Amire Voynukları ”, *Türk Tarih Dünyası Araştırmaları*, Sayı 14, 1981, s.137-147.

¹⁸ Anhegger, Robert, “Martoloslar Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, Cüz I, 1940-1942,282-320 ; Vasic, Milan, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Martloslar”, *İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Tarih Dergisi* , S.31, 1978, ss., 47-64 ; İrmak, Yunus, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Martolos Teşkilatı Hakkında Bir Çalışma”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 63, 1989, s.185-190 ; Keser, Bilge, “Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilatı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 1999, ss. 267-275.

¹⁹ Ercan, a.g.e, s.13.

²⁰ BOA, TTD 170, s. 1, BOA, TTD 191, s. 1, BOA, TTD 206, s. 2; BOA, TTD 299, s. 1.

Müslüman Çingeneri kapsamaktadır. Tuna nehrinin üst kısmında teşkilat yapılanmasına rastlanmaz.

Rumeli'de Çingene olup, askeri hizmete alınma oranını tespit etmeye çalıştığımızda, aynı yıla ait Çingene görevli ve göreve dâhil olmayanların nüfus verilerinin olmaması doğru bir hesaplama yapmamızı engellemektedir. Fakat tahmini bir rakama ulaşmak için elimizde bulunan en yakın 1530 ve 1531 yıllarının verileri ile bir değerlendirmeye gidebiliriz. 1530 yılında Rumeli'de yaşayan Müslüman Çingene 4.063 neferdir²¹. 1531 yılında geri hizmette görev yapan yamak sayısı 1626, müsellemler sayısı 535'dir²² ki bu da 2161 nefere eder. Bu durum Müslüman Çingenerin %53 oranında görevlendirildiğini göstermektedir.

Her ne kadar Çingener geri hizmet kurumuna dâhil edilseler de devşirme olarak kabul edilmemişlerdir. 1630'larda ıslahat teklif eden yazar Koçi Bey, Yeniçeri Ocağı'nın *mezhebi bilinmeyen şehir oğlanı, Türk, Çingene, Tatar, Kürd, Ecnebi, Laz, Yürük, katırcı, deveci, hammal, ağdacı, yolkesen, yankesici ve diğer çeşitli kimselerin katılımı* ile usul ve kanunların bozulmasından yakınmaktadır²³. Bu durumda Çingener önceden Yeniçeri Ocağına alınmamışlardır. Çingener, ordunun fiilen savaşmayan kısmında görev almışlardır.

2.1. Çingene Müsellemlerinde 'Ocak'

Çingene Müsellemlerine ait tahrir defterlerinde, Çingene Müsellemleri kayıtlara geçirilirken onlar için düzenlenmiş olan kanunlar da tahrir defterine yazılmıştır. Bu kanunlar sancakbeyi tımarı ve müsellemler tımarlarının özelliklerini belirtirken yamakların da sorumluluklarını açıklamaktadır. Çingene teşkilatına ait kanunname ile askeri ünite elamanlarının ocak içindeki, ekonomik ve hukuki ilişkileri düzenlenmiştir²⁴.

Çingene Müsellemlerinin teşkilatlanmasında esas olan ocak sistemidir. Ocak ifadesi ev "domus" anlamına geldiği gibi eskiden beri askeri birlikler için de kullanılan bir terimdir; Yeniçeri ocağı, Sipahi ocağı gibi. Aynı kelime Yaya, Müsellemler, Yürük, Tatar ve Çingene Teşkilatı için de kullanılmıştır²⁵. Ocak ifadesi haneye karşılık olarak kullanılmıştır²⁶. Arıkan bir Yaya Ocağı'nın tanımını, maaşlarına karşılık bir çiftlik tasarruf eden, avarız-ı divaniye karşılık bir hizmetle yükümlü tutulan, görevleri ve vergi bağımsızlıkları nedeniyle asker sayılan, bir yaya ve yamaktan meydana gelen ünite olarak açıklamış ve bu tanımın müsellemler için de geçerli olduğunu belirtmiştir²⁷ Çingene müsellemler ocağı da aynı yapılanmaya sahiptir. Ocağın temelini sefer veya hizmetlerde fiilen görev alan eşkincilerle; göreve giden eşkincilerin her türlü ihtiyacını karşılayan yamaklar oluşturmaktaydı.

Tahrir defterlerinde Çingene ocaklarının kayıtları belirli bir sistem içerisinde tutulmuştur. Çingene teşkilatının yer aldığı tahrir defterlerinde teşkilatı oluşturan askeri

²¹ BOA, TTD 370, s. 378.

²² BOA, TTD 170, s. 1-198.

²³ *Koçi Bey Risalesi*, Sadeleştiren: Zuhuri Danişman, MEB, İstanbul, 1993, s. 31.

²⁴ BOA, TTD 170: 2-7; BOA, TTD 191, s. 1-3.

²⁵ Gökbilgin, Tayyib, *Rumeli'de Yürükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*, İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 743, İstanbul, 1957, s.38.

²⁶ Arıkan, a.g.e, s. 95.

²⁷ Arıkan, a.g.e, s. 94.

birimler, belirli bir sistematik içinde verilmiş ve bu birimler karye isimlerine göre sıralanmıştır. Tahrir defterlerinde askeri ünitelerin her biri birbirinden bağımsız olarak kaydedilmiştir²⁸. Tahrir defterinde önce hizmette görevli Çingeneler *müselleme* yazılmış, altında hangi karyede teşkilata dâhil olduğu belirtilmiştir. Daha sonra ise çiftlik kaydı bulunmaktadır²⁹. Her ocağa bir çiftlik tutarı yer verilerek, ocağa tahsis edilen çiftliğin hâsılatı, *eşen (göreve giden)* müselleme verilmiştir³⁰. Çiftlik kaydının altında ise yamakların isimleri ve hangi karyeye bağlı oldukları tespit edilerek yazılmıştır. Ocak biriminin sonunda ise bu yamaklardan alınan vergi ve çiftlik hâsılatı belirtilmiştir³¹.

Çiftlikler, tapu defterlerinde zeminler halinde kaydedilmiştir. Üstte çiftlik yazısı altta ise bu çiftliği oluşturan zeminler parsel parsel yazılmıştır³². Zemin ufak arazi parçası anlamına gelmektedir³³. Zemin parçalarının irili ufaklı olmasından dolayı ocağa ayrılan bir çiftlik tutar yerin tamamlanması için her ocak farklı sayıda zeminlerle kayıtlara geçmiştir³⁴. Zeminler şahıs isimleri ile anılmaktadır. Zemini tayin için gösterilen bu isimler, vaktiyle onu tasarruf eden şahsa aittir.

Tablo 1:XVI. Yüzyılda Yıllara Göre Çingene Müselleme Ocak Sayısı

<i>Seraskerlik Bölgeleri</i>	1530	1531	1537	1540	1555
Zağra-i Eskihişar	21	21	21	21	20
Hayrabolu	22	15	15	15	15
Nahiye-i Mığalkara	9	11	11	11	9
Döğenci-ili	15	13	13	13	9
İncigöz	7	7	7	7	7
Nahiye-i Gümölcine	4	4	4	4	4
Yanbolu, Ilıca-i Aydos, K.Yenicesi	14	14	14	14	13
Pınar-hışarı	6	5	5	5	5
Nahiye-i Kırkkilise	15	13	13	13	9
Nahiye-i Pravadi	4	3	3	3	3
Dimetoka	11	12	12	12	11
Nahiye-i Ferecik	2	2	2	2	2
İpsala ve Keşan	10	6	9	9	7
Çorlu	21	20	20	20	20
Seraskerlik Bölgesi Belli Olmayan		9			
<i>Toplam</i>	<i>161</i>	<i>155</i>	<i>149</i>	<i>149</i>	<i>134</i>

BOA, TTD 370, 170, 191, 206, 299.

Kanuni döneminde, zaman aralıkları düzenli olmayan dört mufassal tahrir yapılmıştır. Çingenelere ait elimizdeki ilk detaylı tahrir kayıtları Kanuni'nin tahta

²⁸ BOA, TTD 170, s. 2-7; BOA, TTD 191, s.1-3.

²⁹ BOA, TTD 170, 191, 206, 299.

³⁰ Gökbilgin, a.g.m, s. 423.

³¹ BOA, TTD 170, 191, 206, 299.

³² BOA, TTD 170, 191, 206, 299.

³³ İnalçık, Halil, *Hicri 835 Taribli Sûret-i Defter-i Sancak-ı Arnavid*, TTK, Ankara, 1954, s. XXX.

³⁴ BOA, TTD 206, s.30.

çıkışından (1520) on bir yıl sonra gerçekleşmiştir³⁵. Bu 170 (H. 938 / 1531-1532) numaralı defter olarak kaydedilmiştir ve buna göre toplam 155 ocak bulunmaktadır. 6 yıl sonra (H. 944 / 1537 - 1538) yapılan tahrirde ocak sayısı 149'a düşmüş ve üç yıl sonra (H. 947 / 1540 - 1541) yapılan yeni tahrirde ise ocak sayısı aynı kalmıştır. Yine elimizdeki son tahrir kayıtlarına göre (H. 963 / 1555 / 1556) Çingene Teşkilatı 134 ocağa düşmüştür. (Bkz. Tablo 1.)

Tahrir kayıtlarında ocak sayısında bir azalma görülse de XVI. yüzyılın ikinci yarısında Mühimme defterlerinde tutulan kayıtlarda “Çingene müsellemlerinin bir nöbetlisinin 155 ocak olduğu”³⁶ belirtilmektedir. Bu ifade bize ocak sayısını bildirirken bu kayıttan bir süre sonra tutulan bir başka mühimme defterinde *bâlâ 155 nefer olan Çingene müsellemlerinin ikinci nöbetlisiz*” ifadesi geçmektedir³⁷ ki ikinci ifade ocak sayısından çok kişi sayısını bildirmektedir. Genellikle bir ocaktan bir kişi göreve gitmekte iken bazı ocaklar da ikişer kişi görevlendirilmiştir³⁸. Ocak sayısı azalsa da müsellemler sayıları fazla tutularak göreve gelen hizmetli sayısı sabit tutulmuştur.

2.2. Çingene Müsellem Teşkilatında Görevliler

Çingene Teşkilatı'nın temelini müsellemler ve yamaklar oluşturur. Çingene müsellemler ve yamakları Çingene Sancakbeyi'ne bağlıdır. Çingene müsellemleri seraskerlerinin önderliğinde göreve gitmişlerdi. Nöbetli müsellemlerin yoklamaya gelmelerini ve göreve katılıp görevlerini hakkı ile yapmalarını serasker sağlamıştır.

Çingene müsellemleri ocağında bulunan müsellemler sayısı Yürük Teşkilatı'nda olduğu gibi sabit değildir. Yürük Teşkilatı'nda eşkinciler 5 kişi olarak kayıtlı bulunmaktadır. Her ocak 5'i eşkinci, 25'i yamak olmak üzere toplam 30 neferden oluşturulmuştur³⁹. Çingene Teşkilatı'nda ise bir ocağa en az üç, en çok altı müsellemler görevlendirilmiştir. Ama çoğunlukla müsellemler sayısı dördür. Ocaklardaki yamak sayısı da 9 ile 15 arasında değişmektedir⁴⁰.

2.2.1. Müsellemler ve Görevleri

Müsellemler, geri hizmet kurumu içinde göreve gitmekle yükümlü olan kişiydi. Devlet, müsellemler için maaş vermeden, müsellemlere birer çiftlik miktarı yer tahsis edilmesini ve çiftlik gelirinin göreve giden müsellemlere verilmesini kanunname ile garanti altına aldı. Müsellemler hazineden ücret almazdı. Onların ihtiyaçları ocak içinde temin edilirdi. Sefere çıkmanın gerektirdiği masraflar ocak tarafından sağlanırdı. Müsellemlerin maddi destekçileri yamaklardı. Müsellemler, seferlerde yamaklarından

³⁵ Kanuni dönemine ait olan 370 Nolu Tapu Tahrir Defteri 1530 yılına ait olup özet bilgi içermektedir. Buna göre ocak sayısı 161'dir.

³⁶ BOA, MD, C.7, Hk: 2644, s.969. (24 Cumâde'l-âhir 976 / 14 Aralık 1568)

³⁷ BOA, MD, C.19, Hk: 282, s.133. (7 Safer 980 / 19 Haziran 1572)

³⁸ Yaylacılar karyesine bağlı dört müsellemler kaydedilmiş ve “Zikr olan ocağın müsellemleri sefer-i hümayun vakı oldukca ikişer eşmek üzere defter-i atikde mukayyed olmağın, defter-i cedide dahi vech-i meşruh üzere kayd olundu” notu düşülmüştür. Bkz. BOA, TTD No: 206, s. 32.

³⁹ Altunan, a.g.t, s. 10.

⁴⁰ BOA, TTD 191, s. 20-131.

harçlık alırlardı. Hizmete alınan nöbetli müsellemler o senenin ağnam vergisini vermezdi⁴¹.

Göreve çağrılacak müsellemler için görevlendirme hükümleri çıkardı. Bu hükümler, görevli Çingenerin görev yerinde olmaları istenen tarihten birkaç ay öncesinden genellikle de kış mevsiminin sonu ve ilkbahar mevsiminin başında yazılırdı. İhtiyaç halinde Yaz mevsiminin başında da görevlendirme çıkabilirdi.

Görevli Çingene'nin ne zaman görev yerinde olması gerektiği hükümlerde açıkça belirtilirdi. Eğer görev yerlerinde olmaları gecikiyorsa başka hükümlerle tekrar hatırlatılırdı. Bu yeni hükümlerde, Çingenerin görevlerini yerine getirmezlerse ne gibi yaptırımla karşılaşacakları da belirtilirdi.

Çingene müsellemleri kara ve deniz seferlerine katılma durumlarında ordu ile birlikte hareket ederdi. Osmanlı ordusunun ilkbaharda sefere çıktığı göz önüne alınırsa sefer için tayin edilen Çingene müsellemlerinin ordu ile aynı tarihlerde görev yerlerinde olmaları gerekmektedir.

Çingene müsellemleri, Çingene Sancağı Beyi aracılığı ile göreve çağrılmaktaydı. Gerektiği zaman göreve çağrılan Çingene müsellemleri yapılacak işin büyüklüğüne göre Vize müsellemleri, Kızılca müsellemler veya Yörük müsellemleri ile birlikte veya bağımsız olarak hizmet vermişlerdir. Çingene müsellemlerinin nöbetlileri, başlarında seraskerleriyle birlikte gider, altı ay süren hizmetlerini görürlerdi. Gerek duyulduğu zaman ikinci nöbetlileri de göreve çağırılırdı⁴². Altı aylık görevlerini tamamlayan görevlilere hizmetlerini yaptıklarına dair icazet verilirdi. Çingene müsellemleri gerektiği zaman kendi malzemeleri, kıyafetleri, silahları ve hatta yiyecekleri ile göreve giderdi.

Çingener, demiri ve madeni işlemekteki becerileri, el sanatlarındaki hünerleri ve herkesin yapmakta zorlandığı işleri yapmaları sayesinde, ayrıca ordunun ve donanmanın gelişen ihtiyaçları nedeniyle birçok görevde yer almışlardır. Çingene müsellemleri görevli oldukları zamanlarda maden hizmetinde, koyun hizmetinde, gemi yapımında, zahire ve erzak taşımada, kale, hisar ve cami onarımında bulunmuşlardır⁴³. Çingene askeri teşkilatı daha çok Rumeli'nin sağ kolu üzerinde yoğunlaşmıştı. Sağ kol, askeri anlamda orta kol kadar aktif olmasa da özellikle başkent in buğday, et ve tuz ihtiyacının sağlandığı yer olmuştur. Buğday ve kesimlik hayvanlar sağ kolun önemli limanlarından başkente ulaştırılıyordu⁴⁴. Bu malzemelerin İstanbul'a ulaştırılmasında, nakliye ve hamallık işlerinde görevli Çingenerden yararlanılmıştır. Bunun yanında İstanbul'un et ihtiyacının olduğu durumlarda celep-keşan olarak da Çingenerler hizmet vermiştir. Askeri Çingenerlerin sefer zamanları hariç daha çok Rumeli'de teşkilata yakın yerlerde hizmet vermeleri beklenmiştir. Örneğin Semendire Sancağı'na bağlı Bac madeninde, Bender kalesinin tamirinde, Edirne'de

⁴¹ BOA, TTD 170, s. 2-7.

⁴² BOA, MD, C.14, s.887, Hk. 1302. (10 Ramazan 978 /5 Şubat 1571).

⁴³ DİNGEÇ, Emine "Rumeli'de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingenerler (XVI. Yüzyıl)", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, yayımlanmamış doktora tezi, Eskişehir, 2004, s. 73-83.

⁴⁴ Güçer, Lütfi, "XVIII. Yüzyıl Ortalarında, İstanbul'un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi", *İ.F.M.*, Sayı 1-4, İstanbul, 1950, s. 397-416; Doğru, Halime, "Rumeli'de Celep-Keşanlar", *XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 4-8 Ekim 1999*, Ayrı Basım, TTK, Ankara, 2002, s. 1675-1690.

bulunan Sultan Selim Han Camii'nin tamirinde, Midye'de gemi yapımında çalışmışlardır⁴⁵.

Çingene müsellemleri kendilerine verilen görevleri yerine getirmek zorunda idiler. Görevlendirmede, nöbet sırası kime gelmiş ise görev çıktığı zaman o müsellemlerin veya müsellemlerin görev yerinde olmaları gerekmektedir. Yapılan yoklamalarda hazır bulunma mecburiyeti vardı. Yoklamalara katılmamak görevi ihmal kabul edildiğinden, suç sayılıyordu.

Göreve gitmekte isteksizlik, zamanında göreve gitmeme, toplantı yerine gittiği halde savaş yerine gitmeden geri dönme, görev sırasında görevini bırakıp gitme, nöbeti geldiği halde görevine gitmeme durumu Çingene müsellemleri için suç teşkil ediyordu. Devlet bu durumlarda önce uyarıda bulunuyor, uyarılar dikkate alınmadığı zaman ise cezaî uygulamaya başvuruyordu. Özellikle teşkilatın bozulma aşamasında Çingene müsellemleri görevlerini ihmal etmeye başladılar.

Kendilerine verilen görevi yerine getirmeyen Çingene müsellemleri genellikle para cezası ve kürek cezası ile cezalandırılmışlar, bunun dışında yıllık mahsullerine el koyma ve en son olarak da ölüm cezasına gibi ağır cezalara çarptırılmışlardır. Görevli Çingenelerin cezalandırılması seraskerler, sancak beyi ve kadının takibi ile gerçekleştirilirdi. Küreğe konulma cezasının tespiti ise Divan-ı Hümayun'da padişah adına genellikle kadıaskerler yapmaktaydı⁴⁶.

Çingenelerin teşkilat içindeki görevlerini ihmal etmeleri veya yerine getirmemeleri Çingenelerin askeri nitelikte suçlarını oluşturuyordu. Bunun dışında hırsızlık, kavgı, cinayet gibi suçlar da adı suçlar sınıfına giriyordu. Bu durumda suçlu, kadının uygun gördüğü para cezası veya vücuda uygulanacak bir ceza alabiliyordu. Verilen para cezalarının geliri, yarısı sancak beyine yarısı ise seraskere ayrılıyordu. Çingene çeribaşı tımarında yakalanan kulun ve cariye'nin müjdesi serbest tımar olması nedeniyle tamamı seraskere ait idi⁴⁷. Uzu kesme veya ölüm cezaları sancakbeyi tarafından uygulanıyordu⁴⁸.

2.2. Yamaklar ve Görevleri

Çingene teşkilatı içerisinde yamaklar, müsellemlerin maddi destekçileriydiler. Göreve gitmezlerdi fakat mali yükümlülük altındaydılar. Yamaklar sefere katılan eşkincilerin harçlıklarını nakdi olarak kanunnamelerde belirtilen miktar üzerinden vermekle yükümlüydüler⁴⁹. Bu yükümlülükleri nedeni ile avarız-ı divaniyeden muaf tutulurlardı.

Sefere giden nöbetli eşkinçiyeye 50'şer akçe veren yamaklar sefer olmadığı zamanlarda herhangi bir ödeme yapmazlardı. Başlangıçta müsellemlere sefer olsun

⁴⁵ Dengeç, a.g.t, s. 82.

⁴⁶ Göyünç, Nejat, "Osmanlı Ceza Hukuku ile İlgili Belgeler", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Cilt I, Sayı 3, İstanbul, 1967, s.40-42; İpşirli, Mehmet, "XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler", *İstanbul Üniv. Ed. Fak.*, Sayı 12, İstanbul, 1982, s. 208.

⁴⁷ BOA, TTD 170, s.7.

⁴⁸ Pulaha, Selami Yücel, Yaşar, "Le Code (Kanunname) de Selim I (1512-1520) Et Certaines Autres Lois de La Deuxieme Moitie Du XVI Siecle", (Tıpkı basımı ile birlikte) I. Selim Kanunnamesi ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları", *Belgeler*, XII/16, 1987, s.33.

⁴⁹ BOA, TTD 170, s. 6.

olmasın sürekli 50 akçe ödeme yükümlülüğü olan yamaklar, II. Bayezid'den sonra bu sorumluluktan muaf tutulmuşlardır⁵⁰

Çingene Teşkilatı'nda yamakların ocak içindeki sayıları sabit değildir. Ocaklarda genellikle 9 ve 12 arasında yamak bulunurken bazı ocaklarda bu sayının 16 ila 18'e ulaştığı görülmektedir⁵¹. 1531 yılında teşkilatta kayıtlı yamak sayısı 1626⁵², 1540 yılında 1632⁵³ olmuş ve 1555 yılında ise bu sayı 1701'e⁵⁴ ulaşmıştır.

2.3. Çingene Geri Hizmet Teşkilatının Kaldırılışı

XVI. yüzyılın sonlarından itibaren Çingene Teşkilatı, örgüt içindeki disiplin ve güvenilirliğini kaybetti. Bu yıllarda geri hizmet kurumlarının hemen hemen hepsi bozulmaya ve dağılmaya başladı. Bu gelişen süreç sadece Çingene Teşkilatı'na özgü bir durum değildi. Devletin içinde bulunduğu ekonomik, sosyal ve kültürel durum geri hizmet kurumlarının ortak kaderini belirledi.

XVII. Yüzyılın başından itibaren ulufeli ve ateşli silah kullanabilecek asker sayısının artırılması ile tımarlı sipahiler yavaş yavaş geri hizmete alınmaya başlandı⁵⁵. Geri hizmet kurumlarının dağılması, Osmanlı Devleti'nde bir değişimin sonucudur.

Tımarlı sipahinin geri hizmete çekilmesi diğer geri hizmet kurumlarında olduğu gibi Çingene teşkilatı için de önemli bir darbeydi. XVII. Yüzyılın başında Yaya ve Müsellem gibi Çingene müsellemleri de kaldırıldı. Çingene müsellemlerinin topraklarının bir kısmı tımar ve zeamet toprağına dönüştürüldü,⁵⁶ bir kısmı da mukataaya bağlandı⁵⁷ (Gökbilgin 1988:424; Ayn-Ali 1280: 45).

Sonuç

Hindistan'dan gelerek dünyanın birçok yerine dağılan Çingeneler Osmanlı Devleti sınırları içinde de bulunmaktaydı. Osmanlı Devleti, Rumeli'yi fethetmesiyle birlikte burada idari bir yapılanmayı da başlattı ve Rumeli'yi eyalet durumuna getirerek yeni alınan yerleri bu sınırlar içine dâhil etti. Yeni alınan yerler daha çok bölgesel olarak sancaklar şeklinde yapılandı. Bu arada Çingeneler için etnik köken bakımından sınır tanımayan idari yapılanma gerçekleşti. Rumeli Eyaleti içinde bulunan ve bütün Çingeneleri içine alan bir 'Çingene Sancağı' oluşturuldu.

Çingene Sancağı içinde bulunan özellikle Rumeli'nin sağ kolunu oluşturan nahiyelerde, Müslüman ve yerleşik olan Çingenelerin bir kısmı görevlendirilerek kendilerine askeri statü verildi. Çingeneler, Yaya- Müsellem ve Yörük teşkilatı gibi

⁵⁰ Doğru, a.g.e., s. 26.

⁵¹BOA, TTD No: 170, ss. 31-198; BOA, TTD No: 191, ss.20-131; BOA, TTD No: 206, ss.20-206; BOA, TTD No: 299, ss. 12-167.

⁵² BOA, TTD No: 170, ss. 31-198.

⁵³ BOA, TTD No: 206, ss.20-206.

⁵⁴ BOA, TTD No: 299, ss. 12-167.

⁵⁵ Doğru, a.g.e., s. 51; Ergenç, Özer, "Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine", *I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler, II*, 1983, s. 81.

⁵⁶ BOA, Ruznamçe, No:417.

⁵⁷ Gökbilgin, a.g.m., s. 424; Ayn-Ali, *Kavanin-i Ali Osman der Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divan*, İstanbul, 1280, s. 45.

yapıldılar. Devlet için hizmete alınan Çingenerler bir askeri ocak statüsünde organize edilerek hukuki durumları özel hazırlanan kanunnamelerle belirlendi. Bu kanunnamelerde özellikle ocak düzeninin finansal yapısı belirlendi. Teşkilata alınan Çingenerler, yapmış oldukları hizmet karşılığında avarız-ı divaniye, ispençe, cizye, resm-i ağnam ve rüsum-ı örfiyye vergilerinden muaf tutularak görev almayan Çingenerlere göre ayrıcalıklı bir konuma getirildiler.

Bu ocaklara bir çiftlik tutarında toprak verilerek, göreve giden müsellemin tasarruf etmesi sağlandı. Müsellemin olarak kayıtlara geçen kişiler, çiftlikte üretilen ürünlerin öşrünü aldığı gibi kendisine yamak olan kayıtlı kişilerin ödediği 50'şer akçeyi de tasarruf ederlerdi. Müsellemin mali destekçileri konumunda olan yamaklar ödedikleri bu özel vergi sayesinde askeri niteliğe sahip olurken, kişisel hizmet sorumluluğundan yoksundular. Ocakların devamlılığını sağlamak esas alındığından teşkilat üyelerinin görevi, irsi olarak devam ederdi.

İncelediğimiz dönem olan XVI. yüzyılda Çingene Teşkilatı çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Görevli Çingene müsellemleri, kara ve deniz seferlerine (geri hizmet görevi ile) katılmışlar, özel yetenekleri doğrultusunda madenlerde, kale, hisar ve cami tamirinde, gemi yapımında hizmet vermişlerdir. Çingene müsellemleri, el sanatı ve beceri isteyen işler dışında zahire taşımak gibi ağır işler yapmışlar ve ayrıca donanma için kürekçi kaynağı olarak görülmüşlerdir. Görevlerini aksatan Çingene müsellemleri çeşitli yaptırımlarla karşılaşmışlardır. Değişen askeri ihtiyaçlarla, diğer geri hizmet kurumları gibi Çingene Teşkilatı da kaldırılmıştır.

Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan Çingenerler, özellikle askeri hizmete alınarak toplum için yük olmaktan kurtarılmış ve askeri alanda devlete katkı sağlamışlardır. Tımar dağıtılan Çingenerler arasında yerleşik yaşama alışkanlığı arttırılmıştır. Özellikle Çingenerler arasında Müslüman olanlarının teşkilata alınma oranının yüksek olması Müslümanlığa teşvik unsurunu düşündürmektedir. Bugün Balkanlar'da Çingene nüfusunun fazla olması ve kendilerini Türk ve Müslüman hissetmeleri Osmanlı Devleti'nde uygulanan bu sistemin bir yansımasıdır.

KAYNAKÇA

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Tapu Tahriiri Defteri (TTD) No: 370, 170, 191, 206, 299.
 BOA, Mühimme Defteri (MD), C.19, Hüküm (Hk): 282.
 BOA, MD, C.14, Hk. 1303.
 BOA, MD, C.7, s.450, Hk. 937.
 BOA, Ruznamçe, No:417.
 Ayn-Ali. (1280). *Kavanin-i Ali Osman der Hulâsa-i Mezâmin-i Defter-i Divan*. İstanbul.
 Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tablilleri, Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri. 1. Kitap*. Birinci basım. Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay., İstanbul, 1990.
 Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tablilleri, II. Bayezid Devri Kanunnameleri. 2. Kitap*. Birinci basım, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay., İstanbul, 1992.
 Akgündüz, Ahmet, *Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tablilleri, Kanuni Devri Kanunnameleri. 6. Kitap II. Kısım*, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay., İstanbul, 1993.

- Altunan, Sema, “XVI. Ve XVII. Yüzyıllarda Rumeli Yörükleri ve Naldöken Yörük Grubu”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 1999.
- Anhegger, Robert, “Martoloslar Hakkında”, *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII, Cüz I, 1940-1942, ss. 282-320.
- Arıkan, Zeki, *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir, 1988.
- Barkan, Ömer Lütfi, *XV. ve XVI. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraat Ekonominin Hukuki ve Mali Esasları, Kanunlar*, Cilt I, İÜ. Edebiyat Fak.,Türkiyat Enstitüsü Yay., İstanbul, 1943.
- Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, *370 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Rumeli Defteri (937/1530)*, Cilt I, Ankara, 2001.
- Dingeç, Emine, “Rumeli’de Geri Hizmet Teşkilatı İçinde Çingeneler (XVI. Yüzyıl)”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004.
- Doğru, Halime, *Osmanlı İmparatorluğunda Yaya-Müsellemler-Taycı Teşkilatı*, Eren Yay., İstanbul, 1990.
- Doğru, Halime, *XV. Ve XVI. Yüzyılda Sultanönü Sancağı*, Eren Yay., İstanbul, 1992.
- Doğru, Halime, “Rumeli’de Celep-keşanlar”. *XIII. Türk Tarih Kongresi Ankara 4-8 Ekim 1999*, Ayı Basım, TTK, Ankara, 2002, ss. 1675-1690.
- Ercan, Yavuz, *Osmanlı İmparatorluğunda Bulgarlar ve Voynuklar*, TTK, Ankara, 1986.
- Ercan, Yavuz, “Osmanlı Askeri Kuruluşları’ndan Voynuk Örgütü”, *Birinci Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II*, Genel Kurmay Bsm., Ankara, 1983, ss. 109-125.
- Ergenç, Özer, “Osmanlı Merkez Askerinin Nitelik ve Fonksiyonları Üzerine”, *I. Askeri Tarih Semineri, Bildiriler II*, 1983, ss. 73-83.
- Gökbilgin, Tayyib, “Çingeneler”, *İslam Ansiklopedisi, Cilt 3*, 1988, ss. 420-427.
- Gökbilgin, Tayyib, *Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fatihan*. İ. Ü. Edebiyat Fak. Yay. No: 743, İstanbul, 1957.
- Göyünç, Nejat, “Osmanlı Ceza Hukuku ile İlgili Belgeler”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, Cilt I, Sayı 3, İstanbul, 1967.
- Göyünç, Nejat, “Hane Deyimi Hakkında”, *İÜEF Tarih Dergisi*, XXXII, İstanbul, 1979, ss. 331-348.
- Güçer, Lütfi, “XVIII. Yüzyıl Ortalarında, İstanbul’un İaşesi İçin Lüzumlu Hububatın Temini Meselesi”, *İ.F.M. Sayı 1-4*, İstanbul, 1950, ss. 397-416.
- Irmak, Yunus, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Martolos Teşkilatı Hakkında Bir Çalışma”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 63, 1989, ss. 185-190.
- İnalçık, Halil, “Stefan Duşan’dan Osmanlı İmparatorluğu’na”, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar I*, TTK, Ankara, 1954, ss. 137-184.
- İnalçık, Halil, *Hicri 835 Tarihi Süret-i Defter-i Sancak-i Arnavid*, TTK, Ankara, 1954.
- İpşirli, Mehmet, “XVI. Asrın İkinci Yarısında Kürek Cezası ile İlgili Hükümler”, *İstanbul Üniv. Ed. Fak.*, Sayı 12, 1982, ss. 204-48.
- Keser, Bilge, “Geri Hizmet Kıtaları”, *Osmanlı Ansiklopedisi (Teşkilat) Cilt 6*, 1999, ss. 598-602.
- Keser, Bilge, “Osmanlı Devletinde Martolos Teşkilatı”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 12, 1999, ss. 267-275.
- Koçi Bey Risalesi*, Sadeleştiren: Zuhuri Danışman, MEB, İstanbul, 1993.
- Marushiakova, Elena ve Popov, Vesselin, *Gypsies in the Ottoman Empire A Contribution to the History of the Balkans*, İngilizceye çev: Olga Apostolova, Arrowsmith Ltd., Bristol, 2001.
- Pulaha, Selami Yücel, Yaşar, “Le Code (Kanunname) de Selim I (1512-1520) Et Certaines Autres Lois de La Deuxieme Moitie Du XVI Siecle (Tıpkı basımı ile birlikte) I. Selim Kanunnamesi ve XVI. Yüzyılın İkinci Yarısının Kimi Kanunları” *Belgeler*, XII/16, 1987, ss. 1-49.
- Şerifgil, Enver M., “XVI. Yüzyılda Rumeli Eyaleti’ndeki Çingeneler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 15, 1981, ss. 117-144.

- Şerifgil, Enver M., “Rumeli’de İstabl-ı Amire Voynukları ”, *Türk Tarih Dünyası Araştırmaları*, Sayı 14, 1981, ss. 137-147.
- Şerifgil, Enver M., “Rumeli’de Eşkinici Yürükler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, Sayı 12, 1981, ss. 64-80.
- Orhonlu, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğunda Derbend Teşkilatı*, Eren Yay., İstanbul, 1990.
- Özcan, Abdülkadir , “Çeribaşı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, 1993, ss. 270-272.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/II, TTK, Ankara, 1988.
- Vasic, Milan, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Martlılar”, *İstanbul Üniv. Edeb. Fak. Tarih Dergisi*, Sayı 31, 1978, ss.47-64.